ԿԻԼԻԿԻԱ

ՀԱՆԴԷՍ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՑԻՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ. 1870, ՕԳՈՍՏՈՍ 1. Թիւ 6.

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ

ԱՂՋԿԱՆՑ

ԴԻՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ՋԱՐԴԱՐԱՆՔԸ*

Բերնի առողջաբանութիւնն ալ խիստ կարևոր է աղջկանց ոչ թէ կանանց ակռայներն աւելի շուտ փտտելուն համար, ինչպես ըր հաստատած է Պ. Մաժիմօ, այլ միանգամայն տճևռութեան նկատմամբ, մեծ կարևորութիւն ունի: Ի՛նչ է արդեօք կանանց ակռայներուն այսպէս շուտով փտտելուն պատճառն. արդեօք, կանանց լերկ և մերկ դէմքը մանուածորապէս պաղի և երեսի չղային հիւանդութեանց ենթակայ ըլլալուն համա՞ր է, ինչպես որ շատ բժիշկք կպնդեն. կամ թէ կանայք աւելի չղային ըլլալնուն և քիչ արիւն ունենալնուն համար է. կամ թէ մէկ խօսքով նոցա ապրելու եղա-

*Տե՛ս Կիլիկիա հատոր Դ. երես 162:

Նահկէն յառաջ եկած է։ Այս երկը պատճառներէն որն ըլլալն որոշելը խիստ դժուար է. այսու ամենայնիւ, կրնայ Յօհաննէս Աստղաբանը, հողմնահարը կարելի է մեծ ազդեցութիւն ունենալ. որ յայտնի է ի՛թէ հովերն երբ չրտնած երեսի վրայ զարնեն, խիստ չոտոռ ակռայի և երեսի յատկեր յառաջ կբերեն. ասոր համար հողմնահարն այս վերոյիշեալներն ընելով, կրնանք հասարակաբար ըսել թէ, կանանց ակռայներուն ցաւելուն, փտտելուն, և դիմաց ու երեսի ջղային հիւանդութեանց մեծագոյն մասն Եւրոպիոյ արեւելեան դաշտացոյ գործօրինակ Սպանիոյ մէջ աւելին կդտնուի, ուր հողմնահարի գործածութիւնն ազգային սովորութիւն, ընդհ. դրեթէ լեզու մ՚եղած է։

Պ. Մաժիմօ, որ ակռայներուն փտտելուն վրայ շատ փորձեր ըրած է, կսովրեցնէ մեզ ի՛թէ ակռայներէն որոնք աւելի շուտ փտտելու ենթակայ են, և աւելի որ հասակի մէջ կբռնուին։

1000 ապրկանց վրայ քննութիւն ընելով դտած է ի՛թէ, 343 վերի ծնօտի, և 457ն ալ վարի ծնօտի ակռայները կբռնուին։ Ձէ ամենէն շուտ փտտող ակռայն է վերի ծնօտի առաջին աղօրիքը, ե. անոր կից Բ. աղօրիքն. Գ. կողմնակի կտրիչ ակռայն, Բ. կեդրոնական կտրիչն, և վերջապէս սուր ակռայն։

Իսկ հասակի դալով, վերոյիշեալ քննիչը դտած է ի՛թէ, Ա. երկը կամ չորս տարեկան հասակին մէջ կտեսնուի, և այս տարիքէն սկսեալ մինչև 12 տարեկան հասակին մէջ ակռայներն աւելի կփտանին, որ ատեն է կամի վերջին ակռային ինկնալու։

Երբեմն առողջապահութենէն ակռայներն փտտելէ ա-

պատելու բանալին : Այս մասին առողջապահական տուած գլխաւոր կանոնները են մաքրութիւնը, ակռաներու ընտիր միջոցները գործածելը, կերակուրի առեն առաջ և ապա կերակուրներ ուտելը, խիստ կարծր բաներ կոտրելն ետքը :

Ակռաները փտելէ ազատ պահելու ամենեն ընտիր միջոցն է բերանն յաճախ լուալը, որ բերնի հոտը մաքուր կպահէ, ակռաներուն մէջ տեղերը մնացող կերակուրի փոքրատանքը հանելով, ակռաներուն անդամալուծական շարքը պահելով չծռելով, ատոնցմէ զատ ակռաները մաքուր և ճերմակ կպահէ : Մեկ խօսքով պէտք է որ բերնի լուանալը տղայոց սովորութիւն ըլլայ, իրենց միտումէ հատակին ակռաց :

Շատեր միտքը տղայոց ակռայի միջի և խոզանակ դործածելն աղէկ չեն տեսներ. արդարև բերնի թթամութիւնն և կաթի ակռաներուն ճերմակութիւնը չպահանջէր խոզանակ և միջի դործածել. մինչև 7 կամ 8 տարեկան ըլլալու առեն միայն պատ ջրով բերան լուանալն ու ակռայները մաքրելը կբաւէ. բայց այս առեներն անցնելէն վերջը խիստ օդտակար և կարևոր է միջոցի և կակուղ խոզանակ դործածել : Արդարև խիստ տխուր է տեսնել շատ աղջկանց ակռայներուն արմատց վրայ աղտոտութիւն, որնոր ժամանակ անցնելէն վերջը միայն միջի և խոզանակը չբաւելով կտէպսի առատմսաբուժի դիմել. ասոր համար, Առողջարանի մը սա խօսքն յարմար է յիշել մեզ, "Մաքրութեան համար հատակ չկայ :"

Կրնայ մեկ քանի խօսք ևս ընել ակռայները մաքրելու համար բնչ միջի դործածելուց է. այս մասին համառօտ կերպիւ սա կըսենք մեզ ամեն չափ և ճիշդ ընելու է, բնաւ երբեք պատրաստ ծախուած միջիներին և ոչ մէն դործածել, անոնցմէ շատերուն մէջ մինչև անդամ վնասակար մասնիկներ, մոլորներ ակռայները վատեցնող ոդի և թթիւներ պարունակելուն համար :

Ֆրանսերէն դասդիրքի Առողջաբանը կըսէ մեզ, համոզ-

ռած եմ որ, եթէ ոչ փտառած ակռայներուն մէկը չոլլորդն, էն քիչը կէսը, կերակուրի առեն տաք և պաղ կերակրոց և խմելիքներու անմիջապէս մեկղմեկու վրայ դժուածելէն յառաջ կուգայ. վասնորոյ պէտք չէ սովրեցնել տղայոց իրենց կերակուրները շատ տաք կերցնել, և մանաւանդ մեծ զգուշութիւն ընել տաք ապուր ուտելու առեն վրայէն պաղ ջուր խմցնել:

Այս զգուշութիւնն առելի կարևոր է երբ խմելիքները շատ պաղ են. պաղ սառուցեալ ջուրն, որ կերակուրի առեն ընդհանրապէս վրայ է, խիստ վնասակար է այս նկատմամբ:

Նաքայն, որ տղայոց աղէն է, շատերը նոցա ակռայներուն փտառելուն պատճառ կհամարին. և որոյ համար Պ. Մաժիմօ, կըսէ թէ, շունն և կատուն, որք ընտանեաց մէջ մեծ նշանակութիւն ունին ուտելու սովորելոցին, անոնք ալ ենթակայ են ակռայներնին փտառելու. իսկ ընդհակառակն ուրիշ բոլոր վայրենի անասունք պաղատ են. չենք կրնար ըսել թէ այս դիտողութիւնն էրաւացի է, այսու ամենայնիւ չենք կրնար չընդունիլ թէ տղայոց չափազանց շաքարեղէն դործածելն ալ նոցա ակռայները չփտառեցնէր, խիստ թթու և չափազանց շաքար պարունակող կերակուրներն ու խմելիքներն ալ այս նկատմամբ տղայոց վնասակար են:

Իսկ կարծր մարմիններով ակռայներուն մաքրին այնքան չայտնի բան է, որոյ վրայ երկար խօսիլն առելորդ է: Միայն սա չենք մոռնար ըսել թէ մայրերու խիստ ուշադիր ըլլալու են իրենց աղիկանց այն սովորութիւնէն նա կեցնել, այն է, կար կարնալ առեններն, դերձանին կամ թիրեղին թեղն ակռայներուն կարել իբրև մկրատ. որովհետև այսպիսի սուր թիւեններով ակռայները կմաշին և կփտառին:

Զմոռնանք նա սա ըսել թէ ակռայներուն շուտ կամ ուշ մաշիլը, փտառիլը շատ անգամ ժառանգական հիւանդութիւն մ'է: Ինչպէս որ կան քաղաքներ, որոնց բնակչաց ակռայները շուտով կփտառին. նոյնպէս ալ կան ընտանիքներ որոնց ակռայներուն փտառիլը ժառանգ է. ահա և այս պատճառ-

ներու համար պէտք է որ ծնողք երեխայ դպրութիւնին կրկնապատիկն։

Յօդուածին չվերջացուցած սա ևս չմոռնանք ըսել մարդոցական պաշտօններուն կանոնաւորութիւնն, ակռայ ըսելն առողջութեան հետ կապուած է։ Եթէ կարելի է ըսել առողջ ակռայ, առողջ ստամոքս. աւելի երաւամբ կրնանք ըսել, առողջ ստամոքս, առողջ ակռայ։

Թուրքի խթուռութիւնն, որ բնական է ստամոքսի հիւանդութեանց մէջ, ակռայնե ը կփտեցնէ։ Ասոր համար է որ յօդուածին սկսելու առեն ըսինք գեղեցկութիւնն առողջութենէն չզատուիր, ուստի այն որ իր առողջութեանը հոգ կտանի գեղեցկութեանը խնամած կըլլայ։

ՏՈՒԹՈՐ Մ. Ֆ. ԻՒՓԻՒՃԵԱՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Աչխարհիս ամենէն աւելի քաղաքակրթեալ և պատկառելի ազգերէն երկուքը վերջապէս իրարու կեցուածքին ալ չկրնալ հանդուրժելով իրարու դէմ ելլան, ուրը պատենէն մերկացան, և հրաղենքնին կրակելին. որոյ արտաւճիռ աչխարհ սարսափեցուց։ Քանի մը մանր պետութիւնք ալ՝ որ խնդրոյն կցորդութիւն ունենալ կկարծէին՝ զէնք առին ու իրենք ալ պատերազմին դաշտը նետուեցան. իսկ ծնացած մեծ և փոքր տէրութիւնները միահամուռ ահաբեկեալ՝ աչքերնին պատերազմով երկու մեծ բանակաց վրայ դարձնելով՝ ձեռքերնին սուրերնուն երախակալին վրայ դրած կեցեր հանդիսատես կըլլան՝ և խորին մտածմանց մէջ ինկած կըխորհին թէ իրենց ի՞նչ ընթացք բռնել հարկ պիտի ըլլայ այժմ կամ յետոյ։

Չին և Նոր ախարհաց խորին խաղաղութեան մէջ ծագած այս յանկարծական վրդովման վրայ՝ առաջին սար-

աւիւնիս անցնելէն ետքը՝ կրնանք մենք ալ մեր խորհրդա-
ծութիւնն ընել պատերազմայ վրայ ընդհանրապէս։

Պատերազմը մարդկային ապրին ամենէնմեծ պատուհասն եղած է միշտ։ Ամենէն արդար իրաւունքի համար եղած պատերազմներն իսկ մեծամեծ աղէտից պատճառ եղած են մարդկութեան, ինչպէս կտրիճներ պատմութիւնները։

Պատերազմայ մէջ միայն չարքաշող կողմը չէ որ ցնաներ կրէ, այլ յաղթական չարքաշող կողմն ալ ունի իւր ուրախութեան բաժակին մէջ խառնելու դառնափղ արցունքներ։ Պատերազմի չարքաշութեան ցնծագին ազդակներուն հետ կլսուին ազիզողրմ ողբ և կոծ որդեկորոյս մայրերու, եղբայրասրտբուկ քոյրերու, ամուսիններն կորուսած հարսներու, նշանածներն մեռած կոյսերու, հայրերնին վիճառուկ զաւակայ ևայլն ևայլն։

Արդարև՝ պատերազմները ո՛ր թշուառութիւն չեն բերեր իրենց ետևէն։ Պատերազմի չարաբաստիկութեան առասին ընչանին՝ ժողովուրդն ամենէն առաջ ու կայտառ մասը կը-հրաւիրուի թափուլ ամեն բան և ելնել առնելով չարձակիլ հակառակորդին դէմ։ Արուեստաւորը պիտի թողու իր զարդարանը, գործատէրն իր ախտութիւնը, երկրագործն իր մշակութիւնը, և, ինչպէս որ կսեմնեմք, համալսարաններու աշակերտներն իրենց դասերը։ Ասանք, որ մարդկային կենաց պիտոյիցը կծառայեն, ա՛լ այնու հետև իրենց նամանակ կհանքը բառնալու պիտի չիմեն իրենց կեանքը վտանգի մէջ դնելով։

Զմոռնանք որ պատերազմի պայմանները մարդոց տկարադրութիւնները չեն, ներելը, հիւանդները, կաղերը, կոյրերը, անդամալոյծներըը և անկարող մանկունք՝ կանանց հետ տունը կմնան, վասն զի ասոնք պատերազմի չարմարութիւն չունին. այլ առաջ երիտասարդներըը, այրական կատարելութեան հասած մարդիկը պիտի երթան մեռնելու համար մեռցնելու...

Որոյ պատերազմ ունեցող ժողովուրդն անշուշտ մեծ թշուառութեան մէջ կիյնայ...

Եւ ինչո՞ւ համար։

Վասն զի մարդիկ իրենց ունեցած բանականութեամբը չկրցին իրարու խօսքը հասկըցընել, չկրցին իրարու երեւոյնքը յարգել և հարկ համարեցին զիրար կտտրել։

Ի՜նչ մարդկային չիմարութիւն։

Բայց և այնպէս, երբ տեղ մը երկու կամ աւելի անձինք իրարու հետ կռուին կամ զիրար ոպաննեն և կամ տուր քաշեն, անմիջապէս ստիկանութեան գինուորները կհասնին և զանոնք յանցաւոր համարելով կպատժեն։ սակայն երբ մեծ պետութիւններ ազգ ազգի վրայ յարձակելով բիւրաւոր մարդիկ կվարդեն, յանցաւոր չեն համարուիր, արդարութիւն ըրած կըլլան, անմեղ կմնան . . .

Ո՛վ ծաղրածութեան . . .

Մարդիկ, երբ իրենց բանականութեանը վրայ կպարծին, — և իրաւունք ունին պարծելու, — պէտք էին զիրար խօսքով հասկնալ և միմեանց իրաւունքը յարգել փոխադարձաբար։ կամ դոնէ, զիրար մէկ կամ մի՛ւս կողմէն հասկնալու անհնարութիւն տեսնուած առանը գատաստանին յանձնելով լուծել առանց արիւնհեղութեան, ինչպէս ես ու դուն կընենք իրարու հետ վէճ մը ունեցած առեններս։

Նոյն մարդիկ երբ այս սահմանէն դուրս ելլելով զիրար դաղանաբար կպատառեն, անշուշտ բանականութեան սահմանէն դուրս ելած կըլլան։

Ցեղերն իմաստնապէս կյիշէ պատերազմիտ Թեոդիկեցւոց ղարմանքը ինքզինքը քաղաքակիրթ անուանող ժողովրդոց պատերազմելուն վրայ, զոր և մենք հոս յիշել արժան կը համարիմք։

„Այդ մարդիկը մահկանացու ըլլալնին չե՞ն գիտեր արդեօք, որ զիրար մնոցընելու կիսեմեան։ մարդուս կարճատեւ կեանքը երկարատե՞ւ կիմուի առնոյ։ մի՛թէ իրար գիշատուելու և ջնջուելնելու համա՞ր կեանք ստացան։

„Գանկ չիմարութիւն է, կըսեն, ուրիշներու հետ կռիւ

եղբայրական համաձայնութիւնը չատ մեծ հոգեր ունի, եթէ ոք արդարութեամբ խնդալ ուզէ, եւ ի՞նչ զուարճութիւն կայ ուրիշի վրայ քանի խնդալուն մէջ. խնամատուն մարդ մը հազիւ յանձն կառնու խնդալ հոգի ժողովրդեան մը՝ որուն զանի տեսակ կկացուցանեն դիք, կամ այն ազգին՝ որ այլազգ անոր իրեն հայր կամ խնամակալ ըլլալ: Իսկ ժողովրդոց քանի առաջնորդել ուզողը մեծ թշուառութիւն յանձն առած կըլլայ զանոնք իրեն դերի ընելու ձախողակի փառասիրութեամբը: Մարդկային ազգին դէմ սատանայական բարկութիւնը չարժած առնոր՝ աչխարհակալներ կխրկէ որ թագաւորութիւններ կործանեն և ամեն տեղ սոսկում տարածեն, աղէտն ու յուսահատութիւնն աւելցընեն և ազատ մարդիկն ստրուկ ընեն: . . . . . .

„Այդ անուանի աչխարհակալները, որ այնչափ փառքով կդովուին, նման են յորդած գետերու, որ իրաւ վնհատուկ կերևին, այլ բարեբեր դաշտերը ջրելու տեղ կաւերեն կապականեն զանոնք: . . . . . .

„Ատոնք երբ կլսեն թէ թագաւորները իրենց սահմանն ընդարձակելու համար կմարտնչին, կծիծաղին ու կըսեն. Մարդուս երկիր պակսելու վախ մը կա՞յ արդեօք. ո՞չ ապաքէն իրենց մշակելու կարողութենէն շատ աւելի երկիր ունին: Մեր ունեցած անպտուղ երկիրները եթէ մեր դրացիները գալ և առնել ուզեն, իրաւ որ իրենց դիմադրութիւն չենք ըներ:” . . . . . .

Այսպէս կխնամատեսէին եղեր պարզասիրտ Բետիկեցիք ըստ ասից Ստրաբոնի և այլոց հնախօսից: Որ խնամատուն ծեծնելոնի գաղափարին չարմար գալուն՝ անոր կրկնութիւնը կընէ այսպէս.

„Երկար պատերազմները իրենց եռանդն միշտ տեսակ տեսակ չարիք կձգեն. և այն չիմաստութեան մէջ նոյն իսկ յաղթականներն ալ կաւերուին կերթան: Տեսէք Տրոյայ վրայ յաղթանակելը ո՛րքան ծանր նստաւ Յունաստանի: . . . . .

Պատերազմով ամեն բան բռնկած տեսնը՝ օրհնը՝ մշակութիւն և արուեստը կմարին կ'ըսեն։" . . . .

Եւ դարձեալ.

"Ով հանճարեղ Նեստոր, դիտես թէ պատերազմը ո՛րչափ վնասակար է նաև անոնց՝ որ արդարութեամբ զէնք կառնուն աստուածոց պաշտպանութեանը տակ։ Պատերազմը մեծագոյնն է քան զամենայն չարիս՝ որով աստուածներն ղմարդիկ կպատժեն։ Կրնա՞ս մնռնալ այն տան տարուան մէջ Տրոյոյ առջև Յունաց քաշածները։ Քանի՛ հերեւուած զօրավարաց մէջ, բազդի ի՛նչ յեղափոխութիւններ, հեկտորի ձեռամբ ո՛րքան յունաց արիւն թափուած, և պատերազմին պատճառաւ նոյն իսկ զօրաւորագոյն քաղաքաց մէջ իրենց թագաւորաց բազմամեայ բացակայութեան ժամանակ ո՛րպիսի ապերջ չգործեցան։ . . . . . Ա՛յո՛, մխիթը դարձաւ Տրոյա. բայց Յունաստանի համար աւելի լաւ կըլլար, որ անիկա տակաւին իր բոլոր վտառացը մէջ փայլէր։" . . . . .

Եւ քիչ մը ետքը այսպէս կինկարագրէ պատերազմի աղէտները.

"Ամէնէն բանականին դարձան դաշնաւորք, որպէս զի ըրած կորուստներնուն ու վնասներնուն դարման տանին. և մէջը մնան չմնան՝ առջևնին ելան պատերազմին ողբալի խեղճութիւնները։ Հիւանդներն ու վիրաւորները վրանները դուրս ելլելու կարողութիւն չունենալով՝ չեին կրցեր կրակէն իրենք զիրենք պաշտպանել. կէս մը այրած կերբէին և ցաւագին աղիողորմ ու օրհասական ձայնով երկինքն ի վեր կըպոռային կկանչէին։ Տեղամաքայ սիրտը ճմլեցաւ, չկրցաւ արցունքը բռնել. ար հաւրօք ու կարեկցութեամբ շատ անգամ աչուընները անդին դարձուց. չէր կրնար առանց սոսկալու տեսնել այս երկարատեւ ու անդութ մահուան մատնուած կիսամեռ մնացուկները, որ մէկառել բազիններու վրայ այրած ոջլակերներու կնմանէին՝ չորս դին հոտերնին տարածելով։

"Աւա՛ղ, կոչէր Տերմոնք, այս խեղճութիւններն են ու-

բնեն ըստ պատահարին եռանդն կբաշխ կընկերն : Այս ի՛նչ կոյր կատաղութիւն է որ ի մեզ. մահկանացուքը կմղէ կռանի : Քանի մը օր ունին ապրելու՝ ան ալ խնդութեամբ լեցուն՝ ինչո՞ւ համար արդէն իրենց մեռելութա մահն աւելի կչուտ ընեն : Ինչո՞ւ տակաւին վիշտեր ալ կաւելցընեն այն գառնութեան՝ որով ատոտ ածներն այս կարճատև կեանքերնիս լեցուցած են : Բաղդ մարդկի իրարու եղբայրք են, և իրա՛ր կըզրկտեն : կատաղի գազաններն իրենց չափ անդութ չեն : Առիւծն առիւծի հետ չկռուիր, և ոչ վագրը վագրի հետ, անոնք այլատեսակ կինդանեաց վրայ միայն կյարձակին. մարդն է միայն որ իր նմանը ու բանականութեամբը հանդերձ՝ անբան կենդանեաց չափ ալ կընէ :

Ո՞րչափ ինչո՞ւ ըլլան այս պատերազմները. միթէ մարդոց մէջ անոնց կարգազրութենէն աւելի նրիվիր չկա՞յ : Ո՞րքան ամայի երկիրներ կան որ անհնար է թէ մարդկային ազգը կարող ըլլայ լեցընել : Ա՛ս ի՞նչ է ուրեմն. միթէ ոչ մնատի փառք մը ա՛խորհակալ բառերը ընդունայն համբաւը՝ զոր թատուոր մը կուզէ ունենալ՝ մեծատարած երկիրներու մէջ պատերազմի կրակը կվառէ : Ու այսպէս աստուածոց բարկութենէն ազատած մարդ մը դազանարար ոյնչափ մարդիկ իր նմա՛ փառութեանը կզոհէ : պէտք է որ ամէն բան վճանայ, ամէն բան արեան մէջ լողայ, ամէն բան հրոյ ճարակ ըլլայ, որ սուրբն ու նրանկին ազատածները աւելի անդութ սովին ձեռքը մատնուին : որպէս զի այն մէկ մարդը՝ որ ըղձը մարդկային բնութիւնն իրեն խազալիկ ըրած է՝ այս համայնատիր կործանմամբ զուարճանայ ու փառաւորուի : Ո՛րպիսի անճառելի փառք :

Ինձ ատանկ թուղթ դարուս լուսաւոր քաղաքակրթութիւնը մեզի յոյսնալ կուտար թէ, մարդիկ, որ իրարու եղբայր են, ալ այսուհետև իրարու տարան վճնայեն, ալ ետ կկենան պատերազմէն, անոր դառնագէտ հետևութիւններէն՝ ազգաց կործանումներէն միտքերնին բնկնելով կամ մարդկութեան

անվայել դրած ըլլալն ապեկ ճանչնալով . . . Սնոտի յոյս : Գարուս լուսատուին տակաւին չէ կրցեր մարդուս դա-ղանական կերպը գալով . տակաւին մարդիկ չեն կրնար իրարու խօսք հասկըցնել , չեն կրնար իրար իրաւունքը ճանչնալ , և հարկ կ՚համարին վէճերնին հրով և սրով լուծել :

Չին ու խաւարեալ գարերն ինչ տարբերութիւն ունեցան հիմա այս լուսատուեալ դարը , երբէ՞ ոչ՝ հրապնուց կատարելութեամբը : Աշխի պատուանդաններուն մէջ մեկ մեկ կըպասկենէին թշնամիները . խակ հիմակուան դինուց կատարելութեամբը մեկ հարուածով բազմաթիւ խումբեր դետին կիյնան . . .

Ա՞ս ալեկոծ ըլլալ լուսատուութեան արդիւնքը : Ա՛ս վախճանի՞ն համար դիտութիւնը տարածելու՝ զարդացնելու չանքեր եղան : Ա՛ս ո՞ր համար չքնդ արուեստա հանդէսներով ճարտարութեան և արուեստից քաղաքերութիւն տրուեցան :

Ո՞ր մեկին վրայ ցաւինք : Ա՛ն ժարթի մէջ մեռնողան համար կարիճներո՞ն վրայ , թէ այն պատճառաւ թշուառացեալ ընտանեքներուն վրայ : Ոջլուած օդտակար արուեստաւորներո՞ն, թէ երեսի վրայ մնացած մշակութեան վրայ : Հապա միտքերնիս չե՞նք բերեր պատերազմի ծախք եղած այն ահագին դումարները՝ որ ժողովրդեան երակներէն քամուած են, և որ մարդկային ազգին օդտակար մեծամեծ դործերու կըբնային դործածուիլ :

Մոռնանք որ այս պատերազմը կարճատև ու վերջին ըլլայ :

ՀՌՈՎՄԷԱԴԱՆ ՀԱՅՈՑ ԽՆԴԻՐ

Ժամանակէ մը ի վեր լուր կպտըտէր թէ Ս. Լևեղեան Հռովմէադաւան Հայերը իբր թէ Հռովմի բանագրանքներէն ու նզովքներէն սոսկալով նոյն Ս. Ժողովին և Հաստնեան Պատրիարքին կամացը վիճակ ցուցեր և քանի մը եկեղեցական պատգամաւորներ խրկեր են Ս. Պապին. և թէ Բ. Դուռն ալ անոնց այս ընթացքը հմանալով իր խստացած վերջին որոշումը եւս ժողուցեր է։

Ս. յս խօսքերուն անհիմն ըլլալը յուլիս 29 ին յայտնապէս երևցաւ, երբ Երեսունի չափ Ս. Լևեղեան Հռովմէադաւան Հայոց եկեղեցականները քանի մը ախարհականաց ընկերութեամբ Բ. Դուռը գացին այն լուրերուն սուտ և դիտմամբ հռչակուած ըլլալը բարձրագոչիւ Մեծ Նպարդոսին յայտնելու, և վերջին անգամ մը դարձեալ յայտնեցին թէ Ս. Լևեղեան Հռովմէական Հայք մինչ հաւատարիմ իրենց նախնի հարց կրօնքին, — որ ամէն Պապերէն ալ ընդունուած է, — որոշած են հաստատ մնալ իրենց համոզմանը մէջ, որ է նորէն ձեռք բերել Ս. Լևեղեան Հռովմէադաւան եկեղեցւոյ ազատութիւնները և Բ. Դրան իրենց վրայ ունեցած իշխանութեան իրաւունքը հայցել ի նպաստ նոյն եկեղեցւոյ անխափանութեանը. և թէ չեն ընդունիր ո՛ր և է սակարկութիւն Հաստնեան և անդ բալէոնեան դատաւարայ հետ, և անխոտոր պիտի մնան այն քանագ բանաց առջև որ Հաստնեան Պատրիարքը արձակել կուզէ իրենց դէմ։

Ետ այնմ, պատգամաւորութիւնը թախանձելով աղաչեց Նորին Բարձրութեան որ բարեհաճի իրենց այս խնդրոյն վախճան մը տալ։

Նորին Բարձրութիւնը հաճեցաւ պիրենք ապահովցնել թէ քիչ առենէն այն խնդիրը Պաշտօնէից ժողովոյն պիտի ներկայացնէ։ Ուսաի տարակոյս չմնար թէ Կառավարու-

թիւնը կարևորութիւն պիտի տայ Ս. Աթեքեան Հռոմէական Հայոց քաղաքին և նպաստաւոր լուսոյ ներքոյն։

—Որիշ առքիւրէ առնուած տեղեկութեանց նայելով յիշեալ պատգամաւորութիւնը դարձեալ խնդրած է Ք. Ա. Եպարքոսէն որ հաճի հարկ եղած արտօնութիւնը տալ իրենց՝ առանձին Պատրիարք մը ունենալու, մանաւանդ քանի որ իրենց յարող Հռոմէադաւան Հայոց թիւն երթալով չատնալու վրայ է. և Ներկին Բարձրութիւնը վերոյհն խոստացեր է որ այդ մասին իրենց հաւար անօրինութիւն մը պիտի ընէ վեհափառ Սուլթանին Կառավարութիւնը։

—Անցեալ կիրակի օրն ի Բերա Սրբոց Հոգւոյն Մարիամ եկեղեցւոյն մէջ Հաստենանին տեղապահ վարդապետը Մեծ մատալի Հավատիս լրագրոյն պէտ՝ յորդորանոց տիր մը կարդալով՝ ժողովրդեան ծանուցեր է թէ այսուհետև ո՛վ որ այս յորդորանքն ու պատուէրը չընդունով նոյն լրագրին առնու կարդայ՝ պիտի բանադրուի ու նզովուի։

ՀԵՌԱՆԱՐ

Արդէն շատ ժամանակէ ի վեր հնարուած էր լուսատուն անուանով դործիք մը, որ գիտցողի տեսադանները առջևն եղած ապակիին վրայ նշագրուելով՝ անկէ կրնար դիւրութեամբ օրինակուիլ բազակ ու թափանցիկ թղթի վրայ։

Սակայն այս դործիքով միայն մօտ եղած առարկանները կօրինակուէին. հեռաւորներն օրինակել անկարելի էր։ Ուստի գիտուն անձինք հեռանկար դործիք մը հնարել կխորհէին։

Այս դիւտն անյեալ տարի Գ. Ռըվեաալ անուն գաղղիացի ճարտարապետն ըրաւ՝ լուսատուն վրայ դիտակ մը աւելցընելով, և այսպէս յաջողեցաւ հեռուն եղած առարկանները մօտը բերել և օրինակել։

ժամանակ. Ուրվագիծ իր հնարած գործիքին անուանեց «Թէլէֆոնօկրաֆ», որ կը նշանակէ «հեռաւոր պատկերները գծագրող», որուն եւ մենք կրնանք «հեռանկար» ըսելը յարմար համարձակինք։

Այս գործիքին հեռադիտակը, որ քառանկիւնի բիւրեղով մը պիտի ըլլայ, հեռաւոր առարկաները կմօտեցնէ իրեն մեծ յուզած չափովը, որուն աւելի կամ նուազ մեծութիւնը դիւրութեամբ կարգադրելի է քառանկիւնի բիւրեղը շատ կամ քիչ հեռացընելով։

Բայց այն քառանկիւնի բիւրեղը գործիքին յարմարցընելը բաւական չէր, այլ պետի գործադրելի ընելու համար պէտք էր անանկ կազմուած մը յօրինել՝ որ կարելի ըլլար անչարժ եւ անփոփոխ խարսխի մը վրայ անհամար բազմազանութիւնք ձեռք բերել ուղղաձիգ կամ հորիզոնական դիրքով։

Եւ իրօք, եթէ ոք ուզէ երեք կամ չորս հազար մեթր հեռաւորութեամբ երկիր մը գծագրել, այն երկրին տարածութիւնը ամբողջապէս չպարունակուիր սակայն սահմանին մէջ։ Ուստի այս գծագրութիւնը ձեռք բերելու համար պէտք էր շատ բազմազանութիւնք մէկ տեղ բերել, թէ հորիզոնական եւ թէ ուղղահայեաց դիրքը։ Արդ՝ գործիքն անանկ կերպով մը յարմարցուցած է որ բոլոր այն բազմազանութիւնքը կրնայ նպատակ առանց սխալին հաստատուն միջակէտը տեղափոխելու։ Միայն նայելու է որ միշտ հաւասար հեռաւորութիւն մը պահուի քառանկիւնի բիւրեղին ու թղթին մէջ, որպէս զի անոր ձեւին համեմատական յարաբերութիւնն ու աստիճանը չփոխուի։ Ի դիտակը դարձնելու առեն նկարին մէջ նշաններ դնել պէտք է՝ տեսարանին առջի մասը նոյնին ճիշդ յարմարցընելու համար։ Այսպէս, առանց գործիքին խարխուլը փոխելու, կարելի է ամբողջապէս նկարել խիստ մեծ չրջապատակեր մը։

Թէլէֆոնօկրաֆը շատ գործի կ՚յարմարի։ Անդիա հարկաւոր է ամեն անոնց՝ որ երկրի ձեւերը առնել կուզեն,

նոյնպէս զօրականաց՝ երկրաչափներու և ծովաչափներու ծառայութեան առնչեալ օգտակար նպաստ կրնայ գտնել, վասն զի կրնայ անոնք հեռաւոր տեղերու ձևերն առնել, զրեթէ իր կեցած տեղին քանի մը քայլ հեռի եղած պէս։ Աչխարհագիրը այս գործիքով կրնայ հասկընալ ու օրինակել անմերձենալի ժայռերու ձևերն ու հեռաւոր դեղինները։

Զորս-հինգ հարիւր մեթր հեռուէն դիւրաթիռամբ և չատ լաւ կզծպրտուի ուկնչանակուի խորաքանդակի մը կամ արձանի մը օրինակը կատարեալ ճշդութեամբ, այնպէս՝ որպէս թէ նոյն առարկանները աչքէ քանի մը մեթր հեռի ըլլային։

Գազփոյ կայսեր ուշադրութիւնը դրաւեց այս նոր գործիքը, և ուզեց տեսնել որ անոր հնարողն իր աչքին առջև բանեցնէ իւր գործիքը. ապա վիճաբանական պատճառներէ յանձնաժողով մը կազմեց որ փորձէն այս նոր գործիքը ներու ձևերն օրինակելու համար։

ՏԱՃԿԱԱՆ ՀԻՆ ՁԵՌԱԳՐԵՐ

Յայտնի է թէ Օսմանեան պետութեան հիմնադիրն իրեն մայրաքաղաք ընտրած էր Պրուսան։

Այս քաղաքը պահուած է հինգ դարէ ի վեր տաճիկներէն բազմաթիւ ձեռագրոց հաւաքումն մը, որ Օսմանցւոց Ասիոյ տիրապետութեան առաջին ժամանակի դէպքերուն կվերաբերի։

Վերհասիաս Այասեր հրամանատը բարձրապատիւ տիար Ք. Փօխրան Ն. Փօխ բերել տուաւ բոլոր այն ձեռագրները, և վեց ձեռնհաս անձինքներէ յանձնաժողով մը կազմեց զանոնք քննելու և ի բանին մանրամասն տեղեկութիւն տալու։

Կ յուսացուի թէ այն ձեռագիրները մեծ կատարելութիւն մը պիտի տան Օսմանեան Պատմութեան, և հետևաբար պատմական ուշադրութիւնը պիտի դրաւեն։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

Կէտիկ-Փաշա Սարայի մէջ Եկեղեցւոյն վարի քովը աղբիւրին և անոր կից եղող տան տէրտակը ծախուած է։ Ուզողը Հանդիսաւ դրամատնակը դալով կրնայ անոր վրայ ուզած տեղեկութիւնները առանալ։

Կիլիկիայի վեցամսեայ չրջանին գինն է մեկ ու կէս մէճիտիէ։ Մեկ թիւը 50 փարայ։

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ ԵՒ ՏԻՐ

ՏՒՔԹՕՐ Մ. Բ. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ Ա. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ։

ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՆ Է՝ ՎԷՋԻՐ ԽԱՆ ՎԱՐԻ ՅԱՐԿ ԹԻՒ 24

Ն. ՊՕՒՅՍ Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Տ. Ն. ԱՍԼԱՆԵԱՆ